

УДК 811.111(07)(41)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ (РІДНОЇ) МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ АНГЛІЇ

Людмила Ємельяненко

У статті проаналізовано курикулум з англійської мови і літератури для 3 і 4 ключових етапів навчання у загальноосвітніх школах Великої Британії; розкрито зміст базового для формування змісту навчання англійської мови і літератури поняття «компетентність»; зосереджено увагу на формуванні у британських школярів основних мовленнєвих умінь і навичок.

Ключові слова: англійський курикулум, компетентність, аудіювання та говоріння, читання, письмо, знання, навички, можливості, творче письмо, технічні навички письма.

Трансформаційні процеси, що відбуваються сьогодні в житті нашого суспільства, стосуються всіх сфер діяльності, зокрема й освітньо-культурної. Потреби інтеграції України до європейського та світового освітнього простору зумовлюють необхідність розв'язання низки складних проблем щодо готовності українського вчителя до формування таких мовних компетенцій українських школярів, які б дали їм змогу бути активними громадянами не тільки в рідній країні, а і в об'єднаній Європі.

Оскільки в сучасних європейських полікультурних і багатомовних суспільствах, у Великій Британії зокрема, рідною мовою громадян не завжди є офіційна державна мова, здатність спілкуватися державною мовою є необхідною умовою забезпечення повноцінної участі особистості в житті суспільства. Це актуально і для сучасної багатокультурної української спільноти.

Англійська система освіти постійно перебуває в полі уваги українських науковців, які досліджують: теорію і практику британської загальноосвітньої школи (М. О. Алексевич, О. В. Матвієнко, А. А. Сбруєва, М. П. Лещенко, О. І. Локшина), вищу і професійну освіту (Н. М. Бідюк, О. В. Глузман, О. Кузнецова, В. М. Базуріна, Л. П. Пуховська, Н. П. Яцишин), питання стандартизації педагогічної освіти (Н. М. Авшенюк), формування педагогічної майстерності вчителів (О. В. Волошина, І. П. Задорожна, Ю. В. Кіщенко, Л. П. Поліщук), реформування шкільної та вищої педагогічної освіти (Г. Л. Алексевич, Н. М. Лавриченко, А. В. Парінов). Проте порівняльно-педагогічні дослідження з проблеми навчання англійських школярів рідної мови й літератури майже відсутні.

У цій статті маємо на меті проаналізувати навчальні програми з англійської (рідної) мови та літератури для третього і четвертого ключових етапів навчання в школах Англії та Уельсу і визначити головні засади

формування та реалізації змісту навчання англійської мови та літератури в загальноосвітніх школах Англії.

Вивченню англійської мови та літератури в англійських навчальних закладах завжди приділялася значна увага. Так, уже у 1921 році у доповіді сера Г. Ньюболта, голови відомчої комісії Ради з питань освіти, йшлося про те, що навчання англійської мови для всіх англійців є життєво важливим і за своєю природою має переваги перед усіма іншими галузями знань, оскільки зрозуміло, що поки дитина не навчилася рідної мови, її подальше навчання неможливе [6, с. 10].

У ході освітньої реформи 1988 року і впровадження Національного курикулуму для Англії та Уельсу англійську мову визнано однією з головних навчальних дисциплін (поряд із математикою і природознавством). У модернізованих курикулумах 1999 та 2007 років статус цієї дисципліни не змінився. На сьогодні особливістю навчання англійської мови у британських навчальних закладах є комбіновані уроки, які поєднують у собі навчання мови й літератури [5].

Як головна навчальна дисципліна, англійська мова й література (English) у британських школах вивчається протягом усіх чотирьох ключових етапів навчання. Значна увага в ході навчання приділяється англійській мові і як кроскурукулярному блоку, оскільки саме цією мовою викладається більшість предметів у британських школах. Навчальна діяльність на уроках англійської мови й літератури підпорядкована досягненню цілей Національного курикулуму, які полягають у тому, щоб допомогти школярам:

- успішно навчатись, отримувати задоволення від навчання й досягти значних успіхів;
- стати впевненими у собі особистостями, які ведуть безпечний, здоровий і повноцінний спосіб життя;
- бути відповідальними громадянами, здатними зробити позитивний внесок у життя суспільства [3, с. 61].

Аналіз англійських літературних джерел, Національного курикулуму з англійської мови й літератури (English Curriculum) для третього і четвертого ключових етапів навчання показав, що вивчення англійської мови й літератури в середніх навчальних закладах Англії ґрунтується на чотирьох базових поняттях, а саме: компетентність, креативність, розуміння культурних особливостей, критичне сприйняття [3, с. 62–63].

Отже, поняття «компетентність» закладено у зміст навчальної програми з англійської мови й літератури і на третьому ключовому етапі навчання означає формування вмінь чітко, послідовно й точно викладати свої думки в усному і письмовому спілкуванні; читати й розуміти тексти різного стилю, розумітися на традиційному використанні писемної мови, зокрема, на нормативному використанні граматики, орфографії та пунктуації; пристосовуватися до різних знайомих і незнайомих ситуацій як під час роботи в класі, так і в позаурочний час; усвідомлено обирати найбільш ефективні засоби для формального і неформального спілкування.

На четвертому ключовому етапі поняття «компетентність» охоплює

формування вмінь ясно, чітко і точно виражати складні ідеї та інформацію в усній і письмовій комунікації; читати, розуміючи деталі, робити огляд різноманітної текстової інформації, враховуючи й ту, яку школярі отримали поза школою; вільно оперувати навичками писемного мовлення, ґрунтуючись на знанні граматичних, орфографічних і пунктуаційних норм англійської мови; правильно застосовувати мовленнєві навички у різних ситуаціях і мати власну точку зору на те, як правильно спілкуватися, зокрема, в незнайомих ситуаціях [4, с. 84–85].

Традиційно навчальна програма з англійської мови і літератури в середніх школах Англії для третього етапу (вікова категорія дітей 11-14 років) і четвертого етапу (вікова категорія дітей 14-16 років) охоплює чотири види мовленнєвої діяльності – аудіювання й говоріння, читання та письмо.

На думку британського вченого Джека Річардса, удосконаленню навичок аудіювання й говоріння приділяється значна увага в сучасних програмах з навчання мови в усьому світі, оскільки саме ці навички є необхідними для вивчення усіх дисциплін Національного курикулуму [7, с. 5]. Навчання аудіювання й говоріння англійських школярів на третьому ключовому етапі передбачає формування в них умінь та навичок, необхідних для розуміння мови й користування нею, а саме: чітко і ясно висловлювати власні думки і точку зору, використовувати різні способи структурування й організації мовлення, вільно володіти стандартною англійською лексикою і граматикою, конструктивно реагувати на мовлення інших учасників, розуміти прямий і підтекстовий смисл висловлювання, брати активну роль в організації, плануванні і підтримці групової дискусії, використовувати драматизування при вивченні різних текстів та вираженні власних ідей тощо [3, с. 64].

Удосконалюючи навички говоріння й аудіювання на четвертому ключовому етапі, англійські вчителі мають навчити учнів: вільно говорити в різних знайомих і незнайомих ситуаціях, чітко й переконливо надавати інформацію іншим людям, критично сприймати власне мовлення і мовлення інших людей; слухати складну інформацію й критично і конструктивно реагувати на неї, синтезувати почуте, розділяючи головні ідеї, деталі та ілюстрації, судити про наміри та точку зору співрозмовника, уважно слухати, відчуваючи, коли можна втрутитися, цілеспрямовано працювати в групах, вести переговори, враховувати точку зору інших з метою виконання завдання і досягнення консенсусу, використовувати різноманітні драматургічні засоби для вивчення складних питань і понять у надрукованих творах і в імпровізованих постановках, здійснювати відбір різних драматургічних засобів для передавання дії, характерів, атмосфери і внутрішнього конфлікту та обґрунтувати свій вибір, оцінювати драматичні вистави, які учні відвідали або в яких взяли участь [4, с. 86].

Такі навички формуються у школярів через участь у різного виду дискусіях, презентаціях та обговореннях (формальних, підготовлених, неформальних, групових, парних); індивідуальних та групових імпровізаціях та спектаклях; розробленні сценаріїв та постановці п'єс. У ході цієї діяльності вчителі прагнуть навчити учнів описувати, проводити інструктаж, розповідати,

пояснювати, доводити, переконувати, зацікавлювати, розважати, висувати гіпотези, досліджувати, виражати власні ідеї, почуття і думки та правильно їх формулювати. Стимулом для розвитку навичок говоріння і аудіювання мають бути реальні цілі і ситуації, запозичені з повсякденного життя [3, с. 69; 4, с. 92].

Під час аудіювання та говоріння на третьому ключовому етапі навчання школярам надають можливості:

- експериментувати з різними підходами у вивченні мови, отримувати різні результати;
- займатися діяльністю, яка сприяє розвитку навичок говоріння та аудіювання;
- використовувати навички говоріння та аудіювання для розвитку навичок читання і письма;
- оцінювати і конструктивно реагувати на власні й чужі висловлювання;
- розвивати навички говоріння та аудіювання через кроскурукулярні (міжпредметні) зв'язки;
- дивитись театральні вистави й оцінювати, як актори передають дії, характери, атмосферу, внутрішній конфлікт;
- брати активну участь у театральних семінарах та обговорювати з акторами, драматургами, режисерами та іншими театральними фахівцями вплив, який мають театральні вистави на школярів і значення цього виду навчальної діяльності у процесі навчання англійської мови;
- говорити і слухати в різних ситуаціях за межами школи [3, с. 73].

На 4 ключовому етапі вчителі заохочують учнів до говоріння й аудіювання в незнайомих ситуаціях як у класі, так і за межами школи; використання навичок говоріння й аудіювання для творчого розв'язання проблем як самостійно, так і разом з іншими учасниками комунікативного акту; до конкретної діяльності з розвитку навичок говоріння й аудіювання, а також до участі у заходах, де говоріння й аудіювання поєднані з читанням і письмом; до змістовного викладу власної точки зору, що дає змогу обговорювати важливі теми з учителями, наставниками; до розвитку навичок говоріння й аудіювання через кроскурукулярні зв'язки; до конструктивного оцінювання практичного застосування мовних навичок усіх учасників комунікативного акту.

Школярам пропонують ходити в театр, дивитись вистави й аналізувати, як втілено тему, образи, як передано атмосферу, як грають актори; брати участь у дискусіях, обговоренні, переговорах і презентаціях, діалогах з експертами, іншими членами громади і незнайомими дорослими; обговорювати питання місцевого, національного і глобального характеру [4, с. 97].

На думку англійських педагогів, навчання школярів читанню покладає на них величезну відповідальність, оскільки опанування навичками читання не тільки допомагає учням успішно оволодіти іншими дисциплінами Національного курикулуму, а й має значення для особистісного збагачення, економічної життєздатності і майбутнього працевлаштування, проведення дозвілля, встановлення соціальних відносин та збереження культурної

самобутності. Отже, читання, вважає викладач Інституту педагогіки Лондонського університету (Institute of Education, London University) Каролін Дейлі, «в соціальному і культурному контексті тісно пов'язане з такими поняттями, як громадянство, цивілізація та національна ідентичність» [1, с. 139].

Робота з читання в англійських школах спрямована на вироблення навичок читання текстів різної спрямованості і розуміння їх змісту, а також володіння основами літературної майстерності. Важливим аспектом навчання читання є формування навичок:

- отримувати і тлумачити інформацію, події, основні положення та ідеї, про які учні дізналися з прочитаних текстів;
- розуміти значення літературних прийомів, використаних письменником (іронія, алюзія, конотації, применшення, перебільшення тощо);
- розуміти, що означають окремі речення і текст у цілому;
- вибирати й порівнювати інформацію з різних текстів;
- оцінити корисність текстів, розрізняти доречне й недоречне, факти й думки;
- визнавати різні інтерпретації текстів, обговорювати їх, обґрунтовуючи власну точку розуміння прочитаного;
- розуміти, як слухачі й читачі вибирають тексти для читання і як вони на них реагують;
- розуміти, як характер і мета тексту впливають на вибір змісту і значення;
- розуміти, як у мультимодальному¹ тексті створюється значення за рахунок поєднання слів, зображень і звуків [3, с. 65–66].

Удосконалюючи навички читання на четвертому ключовому етапі навчання, вчителі навчають школярів аналізувати й оцінювати інформацію, події та ідеї, про які йдеться в тексті; побачити (дізнатися) найменші відмінності, двозначність, натяки, які містяться в окремих реченнях і в цілому тексті; давати власну інтерпретацію прочитаного, використовуючи детальну інформацію з тексту; підсумовувати й синтезувати інформацію з різних текстів і використовувати її для того, щоб сформулювати власні думки, аргументи, ставлення; замислюватися над походженням і цілями текстів, оцінювати їх корисність, з урахуванням упереджень, різних точок зору, прихованих смислів і неправильних (викривлених) доказів; співвідносити тексти з їх соціально-історичним контекстом та літературними традиціями, частиною яких вони є; аналізувати й оцінювати наслідки поєднання слів, образів і звуків у засобах масової інформації, динамічних зображеннях (рухомих картинках), та мультимодальних текстах.

Крім того, учні мають опанувати основи літературної майстерності, а саме: аналізувати й оцінювати використання письменниками емоційної мови, іронії, тонкощів у виборі лексики, доцільне використання граматичних та стилістичних норм англійської мови (пасивного стану, часових форм дієслова,

---

¹ Мультимодальний текст (multimodal text) інтегрує в собі декілька способів передачі інформації, н-д: письмовий текст, звуковий супровід, візуальний супровід (фотографії, малюнки тощо).

особових займенників, модальних дієслів, риторичних запитань тощо) у різних текстах.

Школярі повинні розуміти, за допомогою яких прийомів автор передає зміст твору; як структуруються різні тексти, зокрема, нелінійні й мультимодальні; як письменники використовують риторичні, граматичні й літературні особливості мови для впливу на читача; які ідеї й логічні відношення закладені в тексті; якого ефекту автор досягає при використанні певної форми твору, komponування та викладу матеріалу; які теми розглядаються в різних текстах; як тексти передають соціальний, історичний та культурний контекст, у якому вони були написані [4, с. 88–89].

У середній школі учням пропонують літературні твори різних жанрів, написані в різні історичні періоди, що дає змогу учням зрозуміти привабливість і важливість англійської літературної спадщини, а також якість і самобутність різних культур і традицій, утілених у цих творах.

Обов'язковими для вивчення є твори класиків англійської літератури: Джейн Остін (Jane Austen), Елізабет Браунінг (Elizabeth Barrett Browning), Роберта Браунінга (Robert Browning), Вільяма Блейка (William Blake), Ш. Бронте (Charlotte Brontë), Емілі Бронте (Emily Brontë), Роберта Бернса (Robert Burns), Джеффри Чосера (Geoffrey Chaucer), лорда Байрона (Lord Byron), Чарльза Діккенса (Charles Dickens), Артура Конан Дойла (Arthur Conan Doyle), Томаса Харді (Thomas Hardy), Джона Кітса (John Keats), Шекспіра (William Shakespeare), Р. Л. Стівенсона (R. L. Stevenson), Дж. Свіфта (Jonathan Swift), Альфреда Теннісона (Alfred Lord Tennyson), Герберта Уеллса (H. G. Wells), Оскара Уайльда (Oscar Wilde), Дороти Вордсворт (Dorothy Wordsworth) і Вільяма Вордсворта (William Wordsworth), Уілкі Коллінза (Wilkie Collins), Джозефа Конрада (Joseph Conrad), Даниеля Дефо (Daniel Defoe), Генрі Філдінга (Henry Fielding), Елізабет Гаскелл (Elizabeth Gaskell), Джона Мільтона (John Milton), Мері Шеллі (Mary Shelley), Персі Біші Шеллі (Percy Bysshe Shelley), Р. Б. Шерідана (R. B. Sheridan) та інших.

Англійська література ХХ століття представлена в навчальних програмах для третього і четвертого ключових етапів навчання творчістю У. Х. Одена (W. H. Auden), Роберта Болта (Robert Bolt), Т. С. Еліот (T. S. Eliot), Роберта Фроста (Robert Frost), Вільяма Голдінга (William Golding), Грема Гріна (Graham Greene), Шеймуса Хіні (Seamus Heaney), Теда Хьюза (Ted Hughes), Елізабет Дженнінгс (Elizabeth Jennings), Філіпа Ларкіна (Philip Larkin), Д. Г. Лоуренса (D. H. Lawrence), Урсули Ле Гуїн (Ursula Le Guin), Джека Лондона (Jack London), Джорджа Оруелла (George Orwell), Сільвії Плат (Sylvia Plath), Зігфріда Сассуна (Siegfried Sassoon), Дж. Б. Шоу (G. B. Shaw), Р. С. Шерифа (R. C. Sherriff), Ділана Томаса (Dylan Thomas), Джона Віндхема (John Wyndham), Кінгслі Еміса (Kingsley Amis), Кетрін Менсфілд (Katherine Mansfield), Шона О'Кейси (Sean O'Casey), Дж. Б. Прістлі (J. B. Priestley), Мюріел Спарк (Muriel Spark), Вільяма Тревоара (William Trevor), Івліна Во (Evelyn Waugh), Арнольда Векера (Arnold Wesker), В. Б. Єйтса (W. B. Yeats) та інших [3, с. 70–71; 4, с. 94].

На четвертому ключовому етапі учням також пропонують різнопланові твори (історичні, науково-популярні, детективи, фантастику), написані для

молоді й людей старшого віку (дорослих) сучасними англійськими письменниками, зорема Дугласом Адамсом (Douglas Adams), Річардом Адамсом (Richard Adams), Фльор Адкок (Fleur Adcock), Ісабель Альенде (Isabel Allende), Анжелою Картер (Angela Carter), Брюсом Чатвіном (Bruce Chatwin), Брайаном Кларком (Brian Clark), Джилліан Кларк (Gillian Clarke), Робертом Кормье (Robert Cormier), Дженніфер Доннеллі (Jennifer Donnelly), Кейтом Дугласом (Keith Douglas), Родді Доїл (Roddy Doyle), Джоном Фаулзом (John Fowles), Тоні Харрісоном (Tony Harrison), Сьюзен Хілл (Susan Hill), Харпер Лі (Harper Lee) та іншими [4, с. 94].

Оскільки розуміння культурної розмаїтості британського і світового суспільства є однією з ключових ідей, закладених у зміст навчання англійської мови й літератури в британських школах, обов'язковою для вивчення є творчість письменників – представників різних культур і традицій. Англійські фахівці вважають, що важливо добирати авторів, які добре знайомі з культурними особливостями рідної країни, доцільно й точно передають їх у своїх творах. Такими вважаються Квесі Брю (Kwesi Brew), Дебора Елліс (Deborah Ellis), Гайє Хіцильмаз (Gaye Hicyilmaz), Чінуа Ачебе (Chinua Achebe), Джон Агард (John Agard), Моніка Алі (Monica Ali), Моніза Альві (Moniza Alvi), Майя Анжелу (Maya Angelou), Ісаак Башевіс Зінгер (Isaac Bashevis Singer), Джеймс Беррі (James Berry), Едуард Брейтуейт (Edward Braithwaite), Аніта Десаї (Anita Desai), Емілі Дікінсон (Emily Dickinson), Ф. Скотт Фіцджеральд (F. Scott Fitzgerald), Атол Фугард (Athol Fugard), Джаміля Гевін (Jamila Gavin), Надін Гордімер (Nadine Gordimer), Доріс Лессінг (Doris Lessing), Артур Міллер (Arthur Miller), Лесь Мюррей (Les Murray), Беверлі Найдю (Beverly Naidoo), Р. К. Нараян (R. K. Narayan), Грейс Ніколс (Grace Nichols), Рут Правер Джабвала (Ruth Praver Jhabvala), Балі Рай (Bali Rai), Джон Стейнбек (John Steinbeck), Марк Твен (Mark Twain), Дерек Волькотт (Derek Walcott), Волт Вітмен (Walt Whitman), Теннессі Вільямс (Tennessee Williams), Аделіна Єн Мах (Adeline Yen Mah), Бенджамін Софонія (Benjamin Zephaniah) та інші [3, с. 71; 4, с. 95].

На думку англійських освітян, твори цих авторів допоможуть учням навчитися проводити паралелі в контексті часу і літературних традицій, аналізувати цінності й недоліки літературних творів, які належать до різних культур і традицій, ґрунтуючись на власному досвіді.

До списку обов'язкової літератури для читання в середніх школах Англії входять і твори В. Шекспіра, які вчителі пропонують учням не тільки прочитати, а й утілити у сценічній постановці.

Під час навчання читанню англійські вчителі надають школярам можливості розвивати навички самостійного читання, читати повний текст твору у відведений проміжок часу, розвивати навички читання в ході кроскурікулярної діяльності, зустрічатися і спілкуватися з іншими читачами і письменниками, брати участь у заходах, які сприяють розвитку читацьких умінь, обговорювати читацькі інтереси й уподобання (вибір), навчитися читати для власного задоволення [4, с. 98]. На думку професора Б. Кокса, «письмо відіграє значну роль і в житті кожної особистості, суспільства загалом» [2, с. 33].

Навчання письма в англійських школах на третьому і четвертому

ключових етапах передбачає розвиток технічних навичок і навичок творчого письма. Формуючи технічні навички, школярів учать ефективно використовувати стандарти англійського письма; дотримуватися граматичних норм, приділяючи особливу увагу суб'єктно-предикативним зв'язкам у різних типах речень і вживанню часових форм дієслова; вміти користуватися розділовими знаками; орфографічно правильно писати слова, спираючись на знання закономірностей правопису, розрізняти спільнокореневі та похідні слова, виділяти префікси, суфікси та флексії [3, с. 68].

Значну увагу в цей період англійські вчителі приділяють розвитку навичок творчого письма. Школярів навчають писати чітко і послідовно, з відповідним рівнем деталізації. Написаний текст повинен зацікавити читача, отже, писати треба винахідливо, творчо і вдумливо, використовуючи нові ідеї, адаптуючи стиль і мову до різних форм, цілей твору і до різних категорій читачів. Програмою з англійської мови і літератури для третього і четвертого ключових етапів передбачено формування вмінь уживати влучну лексику і різноманітні стилістичні прийоми; послідовно дотримуватися певної точки зору як у написанні художніх творів, так і в офіційному, діловому, науково-популярному письмі; логічно вибудовувати свій твір, відповідно до мети і завдання зацікавити читача; використовувати складні речення, щоб розширити і зв'язати різні ідеї; змінювати структуру речення заради створення цікавого, ефективного і витонченого смислу (значення). При написанні твору учнів учать враховувати потреби читача і вводити до тексту відповідну інформацію [3, с. 67].

У школярів формують навички використання формальних і безособових речень та коротких висловлювань, логічних аргументів і цитувань, переконливих засобів і риторичних прийомів. Учні повинні вміти сформулювати власну точку зору, враховуючи різні свідчення і думки; чітко подати матеріал, відповідно до плану, з використанням ілюстрацій; навчитися планувати, писати чорновий варіант, редагувати, корегувати, оформляти та оцінювати власну роботу для досягнення максимального ефекту; узагальнювати і робити нотатки, а також писати чітко, розбірливо, і, за необхідності, швидко.

На письмі від учнів вимагається вміти розгорнути ідею, тему, систему образів і персонажів, аналізувати й оцінювати зміст, підкріплюючи свою точку зору доказами, логічно і переконливо подавати власні ідеї і погляди, ясно й доречно описувати й пояснювати інформацію.

Навчання письма вимагає вмінь написання робіт творчого характеру різних типів, стилів і жанрів мовлення, серед яких оповідання, вірші, сценарії, автобіографії, щоденники, протоколи, рахунки, інформаційні листівки, плани, конспекти, брошури, рекламні матеріали, редакційні статті, полемічні, оглядові, підсумкові статті, есе, доповіді тощо. При цьому учні мають дотримуватися правил граматичного оформлення речень і принципу цілісності тексту, а саме: розрізняти класи слів і їх граматичні функції, структуру фраз і речень, принципи їх об'єднання у складні речення (наприклад, шляхом координації та підпорядкування); вміти оформити окремі абзаци і об'єднати їх у цілісний текст, враховуючи принципи його поділу на

частини (вступ, розвиток подій, кульмінація, висновок); використовувати відповідні граматичні конструкції [4, с. 99].

Отже, в англійському Національному курикулумі для середньої школи передбачено вивчення різних аспектів англійської мови як рідної, а також ознайомлення школярів із кращими творами англійської і світової літератури. Вивчення мови і літератури спрямоване на опанування сутності і значення літературної англійської мови як засобу комунікації і навчання, як соціального, культурного й історичного явища, а також особливостей її лексикології, граматики, фонетики, орфографії тощо, що сприяє формуванню як загальномовних, так і специфічних комунікативних компетенцій.

Список використаних джерел:

1. Daly C. (2003) *Reading, in Jon Davison and Jane Dowson, Learning to Teach English in the Secondary School, 2nd Edition RoutledgeFalmer, London, pp. 139–165.*
2. *English for ages 5 to 16. The Cox Report (1989) – London: Her Majesty's Stationery Office, 1989. – 139 p. – Режим доступу : <http://www.educationengland.org.uk/documents/cox1989/cox89-17.htm>*
3. *English Programme of study for key stage 3 (This is an extract from The National Curriculum 2007) – Crown copyright, 2007. – Qualifications and Curriculum Authority. – Pp. 60-81. – Режим доступу : www.qca.org.uk/curriculum*
4. *English Programme of study for key stage 4 (This is an extract from The National Curriculum 2007) – Crown copyright, 2007. – Qualifications and Curriculum Authority. – Pp. 82–99. – Режим доступу : www.qca.org.uk/curriculum*
5. *Literacy matters. – Режим доступу : <http://www.literacymatters.com/>*
6. *The Newbolt Report (1921). The Teaching of English in England. – Режим доступу : <http://www.educationengland.org.uk/documents/newbolt/>*
7. Richards J. C. *Teaching Listening and Speaking : From Theory to Practice Cambridge University Press, 2008. – 44 p.*